

Kriminologija in družba

Scientia ipsa potentia est.
Znanje je samo po sebi moč.

Danes je verjetno eden najbolj citiranih kriminologov Marvin Wolfgang in prenekateri drugi trdijo, da je opredelitev kriminologije toliko, kolikor je kriminologov. Ker je *kriminologija* predvsem *znanost zadnjega stoletja*, je njena zgodovina temu primerna, toda intenzivna, ustvarjalna in zelo produktivna predvsem v ponujanju teorij o nastanku odklonov in tudi v smereh in pogledih nanje glede na pomen posameznih vprašanj v družbeni skupnosti. Čeprav kot znanost postaja avtonomna, so ji v preteklosti očitali odvisnost od drugih disciplin in jo dojemali tudi kot »kralja brez kraljestva«. Toda danes velja splošno prepričanje, da je kriminologija samostojna znanstvena disciplina o kriminalu in njegovem storilcu, protipravnem vedenju in nadzorovanju tega vedenja. Mogoče jo je pojmovati v ožjem tradicionalnem in širšem smislu. Zato se iz nje pojavljajo tudi nove discipline, ki jih je kriminologija glede na raznovrstnost relativno dolgo zadrževala v svojem okrilju, kot so zlasti penologija, viktimologija, socialna kontrola, preprečevanje odklonskosti in še kaj. Ni odveč reči, da se je iz prvotnega omejevanja in obravnavanja dejanj iz kazenske zakonodaje kasneje začela lotevati tudi drugih oblik asocialnega in antisocialnega vedenja in predvsem mladoletniške delinkventnosti ter recidivizma.

Kot znanost o vedenjskih odklonih in dojemanju ter pojasnjevanju odklonskosti je zelo odvisna od uporabnosti znanja drugih disciplin, zaradi česar ima gotovo internacionalni pomen ter večdisciplinarno vlogo. To pa ji omogoča odpirati številne individualne, skupinske in družbene dileme, pri čemer se predvsem opira na sociologijo, psihologijo, ekonomiko in pravo, čeprav ne zanemarija tudi drugega znanja, tja do genetike. Predvsem pa se že od nekdaj *trudi razlagati kriminalno vzročnost*, zaradi česar je nastalo izredno veliko teorij, ki niso mogle spremeniti »sveta na bolje«. To pa je gotovo bila motivacija, da se je lotevala še marsičesa drugega, kar je bilo kakor koli povezano z »motečim« vedenjem, ne nazadnje tudi zato, da bi bila »koristna«, pri čemer marsikdaj *ni mogla mimo ideološkosti kazenskega prava*, ureditve družbe, politizacije družbenih razmerij, krize svoje lastne identitete, svetovnih teženj in še marsičesa. Zato je zgodovina kriminologije marsikdaj tudi kazalnik družbenega razvoja in kulture, in to toliko bolj, kolikor bolj je odklonskost družbeno vprašanje in kriminaliteta »trajen problem sleherne družbe«. ¹ V tem širšem kontekstu pa je zato treba še *posebej polemizirati o naših razmerah*, ki zlasti na področju kriminalitete in odklonskosti postajajo čedalje bolj zapletene.

* Dr. Janez Pečar, redni profesor za kriminologijo, Pravna fakulteta Ljubljana

¹ Mugfor, v navedbi Kanduč, str. 12.

Odklonskost je vedno izraz razmer katere koli družbene skupnosti in izraz družbenih sprememb, na katere vplivajo in delujejo različni procesi in tokovi. Čeprav išče kriminologija veliko vzvodov za odklonskost v posamezniku in njegovi skupini in sploh socialnem okolju, že od nekdaj ni mogla mimo družbenih razmer kakor tudi ne prek bioloških dejavnikov vsakega človeka. In prav v tem je vsa zapletenost etiologije odklonov, ker je preveč raznovrstna in pogosto težko dosegljiva, če ne nedoumljiva, da bi bilo »temne plati« človeške družbe preprosto razlagati. Že Aristotel, Teokrat, Platon² pred našim štetjem in po njih mnogi drugi do današnjih dni so iskali vzročnost v različnih dejavnikih človekovega bivanja in mislim, da smo prišli do spoznanja, da je to postalo Sizifovo delo, čeprav prenekateri še vedno mislijo, da smo prišli do spoznanja, da je to postalo Sizifovo delo; čeprav prenekateri še vedno mislijo, da je dojemanje vzročnosti pomembno za preprečevanje odklonskosti. Toda, človek je preveč zapleten in neponovljiv dejavnik, da bi ga lahko v tem smislu obvladovali s posameznimi teorijami, tako monokot multikavzalnimi ali posebnimi in splošnimi. Zato je produktivnost kriminologije pri razlaganju vzročnosti v zadnjih letih močno popustila, ne nazadnje tudi zaradi novih pojavov kriminalitete kot ožjega pojma odklonskosti, ki jo pretežno določa in sankcionira predvsem kazensko pravo. Poleg tistega, kar je v pravu kjer koli po svetu urejeno kot kriminalno, pa se *kriminologija zanima tudi za vse drugo*, kar je odklonsko, amoralno, neustrezno ali celo nekoristno in kot družbeni proces tako ali drugače pelje k odklonskosti. Zlasti v empiričnem smislu se kriminologija loteva razlagati »vpliv splošnih družbenih pogojev in osebnosti na kriminalno vedenje ljudi in vplivov dednosti ter okolja«,³ pri čemer prihaja torej do izraza multifaktorska metoda. Toda, nemogoče je s preučevanjem kriminala kot množičnega pojava ustvarjati sklepe o dejanju in storilcu kot nasprotno, s poznavanjem konkretnih dogodkov in ljudi sklepati na kriminal kot množičnem pojavu.⁴

Razvoj človeškega življenja pa že od nekdaj vpliva na pojavnost kriminalitete, čeprav nekatere oblike, kot npr. zoper spolnost, življenje in premoženje, ohranjajo svojo podobo še iz preteklosti, pa nenehno nastajajo novi pojavi, ki si jih prej niti misliti niso mogli, pogosto tudi pogojeni ali omogočeni z novim znanjem, novo tehnologijo, novimi razmerami in ne nazadnje tudi z drugačno občutljivostjo za človekove pravice in državljanske svoboščine ter zaradi spremenljivosti razmerij ljudi okoli sebe. Od tod odklonskost države, mednarodna kriminaliteta, kriminal sovraštva, politična kazniva dejanja, ekološka odklonskost itd.

Tudi zato je »zgodovina kriminologije kot nekakšno zaporedje naglih prehodov iz ene delno preverjene hipoteze v drugo oziroma kot nizanje razmeroma nepovezanih in teoretsko slabo razvitih analitičnih epizod«.⁵ Povrhu pa se človeštvo ukvarja samo z znano kriminaliteto in ga vsaj formalno nikoli ne skrbi tisto, kar je ostalo prikrito. Tega pa je na prenekaterih področjih večina. Etiologija, fenomenologija in tipologija pa se v kriminologiji razvijajo predvsem iz znanega, kar je *glavna pomanjkljivost kriminologije*.

² Glej Horvatić, str. 41, Šakić, str. 4 itd.

³ Šakić, str. 4.

⁴ Singer, str. 112.

⁵ Rock, v navedbi Kanduć, str. 3.

Zaradi nemoči ne le dojemanja, razumevanja in sploh obvladovanja odklonskosti se je kriminologija od svojega začetnega zanimanja, predvsem za glavnega akterja – torej storilca »zla«, prek njegove žrtve – torej z viktimologijo, zlasti po drugi svetovni vojni, obrnila k družbi in njenim nadzorstvenim mehanizmom. Z interakcionističnim pojmovanjem odzivanja na odklonskost se je »spotaknila« na vir omejevanja človeškega vedenja – torej zakonodajo in prišla do preprostega spoznanja, da *človeštvo rojeva odklonskost že zaradi tega, ker jo hoče imeti* in jo določa preprosto s pravom. Po tem izkodišču je kriminal posledica regulacije in delovanja mehanizmov odkrivanja. Kriminal ji pomeni biti odkrit in prijet zaradi storitve dejanja, sankcioniranega s pravom. Čeprav tovrstni pogledi v ničemer niso prispevali k razumevanju vzročnosti, pa so naravnali pozornost kriminologije k mehanizmom države, ki so njen represivni aparat. In ne le to. S tem se pojavijo tudi »kriminologija človekovih pravic« in gibanja, ki so jih spodbudili država, politika in različna človekoljubna prizadevanja za varovanje ljudi pred državno agresivnostjo, čeprav v boju s kriminalom in odklonskostjo.

Družba se torej s svojo organiziranostjo začenja varovati ne le pred kriminalom, ampak tudi pred samo seboj zaradi ureditve odklonov in nadzorstva, ki ga mora imeti, če sploh hoče obstajati. Ne le družboslovne znanosti s kriminologijo, ampak tudi potrebe po upravljanju in obvladovanju odklonskosti, so dvignile na površje pozornosti – nadzorstvo v katerih koli oblikah – državno, poldržavno, nedržavno, zasebno, institucionalizirano in neinstitucionalizirano in sploh kakršno koli, le da lahko omejevalno vpliva na človekovo odklonskost. Ključno za nadzorovanje odklonskosti, zlasti v njegovem pluralizmu, je ustvarjanje vsaj minimalne družbene reakcije zoper vzroke in pojave ter predvsem omejevanje posledic. Kajti *kriminal ustvarja čedalje večjo škodo in ponekod načenja temelje celo državne ureditve*, ta da mora celo država včasih uporabljati filozofijo »enakosti orožja« v boju s kriminalom podzemlja, kajti sicer ostaja nesposobna pri odzivanju zlasti na organizirani kriminal, ki jo začenja ogrožati ne le moralno in ekonomsko, ampak tudi politično. Ljudje namreč izgubljajo zaupanje v državo, zlasti če morajo poleg davkov državi plačevati še »varščino« kriminalnemu podzemlju.

Poudarek na »kontrolizaciji« je očiten še v tem, da se sleherna sodobna država krepi na tem svojem področju in zlasti da ustanavlja vedno več mehanizmov za nadzorovanje klasičnih nadzornih organov (primerjaj pri nas: varuh človekovih pravic, računsko sodišče, agencija za plačilni promet, nadzorovanje in obveščanje, VOX – predsednika vlade, služba za pritožbe predsednika republike, parlamentarne preiskovalne komisije itd.).

Politika in odklonskost

S politiko mislim predvsem na »politiko« v kriminalni politiki. Kriminalna politika je po eni plati teoretična, po drugi pa praktična disciplina, ki ima skupno predvsem to, da ustvarja in zagotavlja izdelan načrt in ustrezen sistem delovanja zoper družbeno nevarna ravnanja. Na temelju družbene dejanskosti in znanstvenih spoznanj oblikuje primerno znanje ter ustanavlja različna sredstva, tako represivna kot preventivna, z namenom omejevanja pojavov in zatiranja kriminalnih teženj ter obvladovanja družbenih tokov in procesov, ki onemogočajo razvoj tako

nesprejemljivih dejanj kot motivacij. In kot taka politika je predvsem stroka⁶ in je »politika«, ker je predvsem praktična dejavnost pri vodenju in upravljanju družbe v boju s kriminalom.

Sodobna družba s svojo »politiko« vedno izraža določen interes za kriminal in odklonskost sploh. Ker si ni mogoče misliti, da bo kriminal odmrli, ga je treba vzeti kot »družbeno zlo« in se z njim nenehno spopadati. Kdor ali kjer tega ne počno, zanemarjajo enega ključnih družbenih problemov, iz katerega izhajajo mnogi drugi. In to predvsem zaradi tega, ker različnim skupinam in posameznikom ne omogočajo normalnega življenja, ljudem pa ne ustreznega varstva in varnosti. Varnost pa je danes ob koncu drugega tisočletja zlasti v Evropi – vrednota in potreba – bolj kot katera koli druga. In ker je ogroženost povsod zelo velika – *varnost postaja tako privilegij določenih elit in slojev*, ki jim ga država omogoča tudi z zasebnim varstvom, kolikor ga seveda lahko vzdržujejo in plačujejo.

Ker pa je »varnost tudi čustveno vprašanje in ne zgolj dejstvo, ki je za vse enako pravnoformalno urejeno, se že zaradi tega politizira in različno dojema in navsezadnje uporablja tudi za nabiranje političnih točk – seveda kot sredstvo v boju z drugimi političnimi strankami. To je postalo očitno tudi pri nas, ko posamezni dejavniki z zlorabljanjem čustvovanja o varnosti ogrožajo avtoriteto države, češ da slabo skrbi ali sploh ne skrbi za »kriminalno politiko«. Zato imamo več »politike« pri uporabljanju odklonskosti za pridobivanje oblasti kot politike pri omejevanju kriminala in odklonskosti oziroma kriminalne politike kot stroke. Ker pa se strokovnjaki s tega področja nočejo politično angažirati, ostajamo pretežno le na ravni politizacije prav določene odklonskosti (npr. korupcije itd.). Zato »kriminalne politike« v kontekstu dojemanja, kaj to sploh je, praktično še nimamo. Vendar, če se hočemo v bližnji prihodnosti ustrezno odzivati na najrazličnejša vprašanja odklonov v naši slovenski državi, bi jo morali imeti že včeraj.

Država in njena notranja varnost

Kriminologiji načeloma ne bi smeli očitati, da služi državi, če je ta njen največji in hkrati najdoslednejši uporabnik. Kajti, država je najpomembnejša družbena organizacija za namene, ki naj jih sodobna družba sploh ima. Za kriminologijo res trdijo, da je z nekaterimi smermi in svojimi pogledi v preteklosti bila preveč, kot ugotavljajo, državna, administrativna, uradna, korekcionistična in še kakšna. Toda to verjetno nikoli in nikjer ni bila v celoti. Toda, *kdo drug naj jo najbolj organizirano uporablja kot država* (če sploh), ki je odgovorna pred svojimi državljanji oziroma javnostjo in političnimi strankami predvsem za varnost vsega tistega, za kar je kot organizacija družbe pristojna po svoji zakonodaji in v smislu pričakovanj, ki jih danes ljudje gojimo o državi, o kateri nikjer nimajo dobrega mnenja.

Toda, če naj kriminologija kot disciplina in zbir ustreznega znanja koristi državi kot inštituciji, ne mislim, da mora delati zanjo, da naj bi bila samo od nje odvisna, da bi morala koristiti njeni učinkovitosti, da bi se morala pustiti od države zlorabljati zaradi znanja, ki ga ustvarja, itd. Kriminologija je v svojem začetnem razvoju res razvijala znanje o zlu, ki naj bi koristilo družbi in s tem tudi državi. V tem kontekstu tudi danes ni dosti drugačna. Toda, nekoč in kjer je bilo to področje skoraj izključno takšno, kakršno je bilo, ni mogla dlje od tistega, kakršna je bila in kar je bilo v njej opravljeno, ker tudi zaradi razvoja družbe in znanja ni

⁶ Milutinović: Kriminalna politika, str. 133–136.

mogla preseči faze, ki je bila nujna, da se je kasneje razvijala dlje od tistega, kar je zmogla s svojimi protagonisti, ki so se čedalje bolj odvrčali od države kot aparata nasilja.

Zato je danes drugače, kot je bilo nekoč. *Kriminologija se je že pred desetletji odvrnila od storilca* in se prek žrtve oziroma oškodovanca naravnala predvsem k družbi in državi ter njeni zakonodaji in mehanizmu nadzorovanja. To ne le empirično, ampak tudi teoretično. Kriminal namreč ogroža predvsem notranjo varnost. Zato mora država dosti vlagati v boj s kriminalom za relativno nizko uspešnost. Drugačne porazdelitve premoženja ustvarjajo drugačno kriminalnost (zlasti pri nas bomo pred to »metamorfozo«). Zato se bodo z lastninjenjem in razdružbljanjem premoženja pojavljali drugačna morala in drugačna odklonskost, povsem nov gospodarski kriminal z različnimi transakcijami, z nezakonitim odtokanjem kapitala v tujino, pranjem denarja itd., ki ogrožajo notranjo varnost in zadevajo naše interese ter koristi in ustvarjajo nenehne potrebe, ne nazadnje tudi po varnosti, s tem pa je zahteva po napredujočem kriminološkem znanju opravičljiva. Treba jo je zagotavljati z vsemi možnostmi, ne le s kazenskopravno ureditvijo, ampak predvsem z ustvarjanjem znanja za uspešno upiranje novim oblikam odklonskosti ter razraščanjem kriminala nasploh. Naš položaj z novo državno ureditvijo v tem pogledu ni rožnat, toda nihče se ne ukvarja z nevarnostjo, ki nam preti zaradi drugačne družbenopolitične ureditve, ki v temelju spreminja možnosti za odklonskost. Zato je za nas najnevarnejši kriminal šele na obzoru, kar morata upoštevati tako kriminologija kot disciplina in država kot najpomembnejša družbena organizacija.

Pomen kriminologije pri zatiranju odklonov

Poznavalci razvoja kriminalitete napovedujejo, da bo Evropa postala »paradiž za kriminal«. Na tej celini se bodo države srečevale z organiziranim kriminalom Evrazije. »Evropa brez meja« v prihodnosti bo omogočala ne le svobodnejši pretok ljudi, blaga, kapitala, znanja ter informacij, ampak tudi najrazličnejših deviantov in deviacij kot: v povezavi z mamili, s prodajo orožja in ukradenih vozil in različnimi drugimi oblikami mednarodne nezakonite trgovine. Migracije bodo pogojevale odklonskost, ki je niti ne slutimo in zaradi česar bodo potrebni ne le nadzorovanje tujcev, ampak tudi omejevanje naseljevanja, ureditev azila in pozornost rasizmu, nacionalizmu in ksenofobiji. *Organizirani kriminal kot otrok kapitalizma*, tudi čedalje bolj dobičkonosen, bo zahteval mafijske oblike delovanja, korumpiranje politike in gospodarstva ter pranje denarja. Kompjuterizacija življenja pa bo prinesla nove kriminalne dejavnosti, nove oblike goljufij in prilaščanja. Nasilje, ki ga že danes ni malo, bo zaradi radikalizmov, ekstremizmov in terorizma v središču pozornosti pri vzdrževanju varnosti. Hkrati bo Evropa pod udarom »kriminala tujcev« in mladih. Napovedujejo tudi naraščanje povratništva in množične drobne premoženjske kriminalitete kot protiutež bogatenju ozkih skupin. Značilni bosta siromašenje čedalje večjih slojev in staranje prebivalstva. Vse skupaj bo prispevalo k drugačni viktimizaciji, drugačnim in novim potrebam po spremembah »kontrolizacije«, ne nazadnje tudi zaradi zaostrovanja kazenske zakonodaje ali vsaj omogočanja večje prodornosti in učinkovitosti policije, kar se že polagoma dogaja (Italija).

Čas, ki prihaja in preti z razraščanjem kriminalitete tudi z Vzhoda in iz držav nekoč realnega socializma, je nov in dokaj neznan izziv za kriminologijo, ki mora

ustvarjati drugačno in primerno znanje za spoznavanje novega v odklonskosti. Če je bilo povratništvo že do zdaj »rakava rana« v kriminologiji, se z novo fenomenologijo v kriminaliteti odkrivajo nove vrzeli, še toliko bolj, ker se kriminologija opira predvsem na »znano« in družbeno nadzorstvo vedno z zakasnitvijo sledi pojavnim oblikam kriminalitete in njeno vzročnostjo. To pa pomeni, da je *kriminalni svet vedno korak naprej pred znanjem o njem* v kateri koli družbeni skupnosti, pa če si še tako prizadevamo, da bi ga pravočasno spoznavali.

Položaj torej terja, da je kriminologija povsem *suverena disciplina, zunajstran-karske politizacije in državne birokratizacije*. Uspesablja se mora za spoznavanje dejanskosti in za ustrezno predlaganje alternativ ne glede na smeri in poglede, ki v njej nastajajo – toda ne pri nas. In čeprav na Slovenskem ponujamo kriminologijo tako pravnikom, sociologom, socialnim delavcem, psihologom, defektologom, pa tudi pedagogom ter psihiatrom, bi jo morali, kot je videti, tudi politikom, komunikologom in novinarjem, da bi ustvarjali razmere, v katerih bi se bilo v bližnji prihodnosti mogoče ustrezneje odzivati na nevarnost odklonskosti, ki se nam obeta.

Zmogljivost znanja o odklonih

Slovenija je glede na gmotne, finančne, kadrovske in druge zmogljivosti prešibka, da bi v kriminologiji gojili, razvijali in ustvarjali vse tisto, kar je v sodobni družbi ob prelomu tisočletja potrebno za dojemanje in odzivanje na odklonskost različnih vrst. Čeprav je kriminologija multidisciplinarna znanost in poskuša v biopsihosocioekonomskem⁷ kontekstu pojmovati odklonskost ter z različnimi endo- in eksogenimi lotevanji razlagati, kaj se dogaja, in je pri tem do zdaj v svetu razvila nešteto teorij, prek pozitivizma in klasicizma, biokonstitucionalnih pogledov, psihodinamičnih in psihosocialnih izhodišč, socioloških tako klasičnih kot novih modelov, različnih teorij družbenega nadzora ter integrativnih modelov razumevanja kriminalnega vedenja itd. – *odklonov na splošno nikjer ni manj*. Nasprotno, že uradno registrirane kriminalitete ni manj, poleg tega pa je zaradi različne ureditve neprimerljiva med posameznimi državami, pa so stroški za »upravljanje« odklonskosti vedno večji in narašča ne le število ljudi, ki so zaposleni s kriminalom, ampak se *povečujejo tudi kontrolizmi* (še posebej pri nas). Po drugi svetovni vojni pa je značilnost tudi v tem, da se razširja zlasti »zasebno varstvo«, ki ponekod že za nekajkrat odtehta državno nadzorstvo. Zato bi lahko rekli, da je *poleg odklonskosti na pohodu tudi »nadzorstvo«* s kontrolizmi različnih vrst. Skrb za varnost kot vrednoto pa čedalje več stane (tudi zaradi strahu pred kriminalom – kot emocijo). Odklonskost terja čedalje več omejevanja, kar pomeni, da zaradi kriminala izgubljam tudi določeno količino svobode kljub njenemu formalnemu poudarjanju.

Zato se je kriminologija gotovo znašla v *precepu med nevarnostjo kriminala in dojemanjem svobode* in pred vprašanji: komu naj služi, komu naj bolj koristi, kakšne alternative naj predlaga, s kom ali zoper kaj naj se bori, katere prednosti je treba upoštevati, na koga se v boju s kriminalom naslanjati itd.? Zaradi teh in podobnih dilem so poleg »mainstream« kriminologije nastale številne smeri in pogledi, zlasti v zadnjih letih in poleg nove kritične ali radikalne kriminologije še feministična, levorealistična, mirotvorna, postmodernistična in celo »news-making« kriminologija, pa ekološka, tja do črnske in še kakšne.

⁷ Šakić, str. 28.

V vsem tem se gotovo kažejo ne le bogastvo in proizvodnost znanja, ampak hkrati nemoč in razcepljenost. Že »pozabljeno in celo zatrto znanje«⁸ se znova obuja in uporablja za pojasnjevanje novega in sedanjega. Vse to pa gotovo načenja vprašanje, *kakšno kriminologijo sploh imamo na Slovenskem?* Po čem se ravna in kam se uvršča (če sploh) ter kako koristi namenom, zaradi česar sploh je in ker na splošno v ničemer ni posebno izrazita, ali bi jo lahko postavili ob bok »criminology of every day life«.

Krize: družbe, kriminologije in kriminalne politike

Prehodno obdobje nam prinaša mnogo kriz. Če že prenekaterih nočemo videti ali pa si jih razlagamo strankarskopolično, je gotovo *očitna predvsem moralna*, iz katere izhaja še marsikatera druga. Kot krizo je treba razumeti prekinitev normalnega in pričakovanega nadaljevanja navad ali običajev, ki zahtevajo zavestno pozornost tako posameznikov kot celotne družbene skupnosti. Vsaka kriznost pa zahteva vzpostavitev ravnotežja – bodisi z novimi bodisi z ustrežnejšimi navadami in običaji (Dictionary of Sociology, ed. Fairchild, 1965, s. 78). Ker pa gre pri nas sploh za *uvajanje drugačnega družbenopolitičnega sistema*, ki zahteva globalne spremembe na vseh področjih, so krize gotovo normalen pojav v nenormalnih razmerah. Posamezni tokovi in procesi, pa tudi pojavi in dogodki z ljudmi vred, vključno z raznimi »aferami«, povzročajo nemir in negotovost, ustvarjajo anomičnost in družbeno dezorganizacijo, kar ni brez pomena za nastajanje odklonskosti. Dogaja se, da je »dovoljeno vse, kar ni prepovedano«, povečuje se socialna diferenciacija, preglednost javnih zadev je vse manjša, najpomembnejši družbeni mehanizmi nimajo več avtoritete, korumpiranost narašča, zlasti v višjih slojih in družbenih elitah, nekoč skupaj pridobljeno družbeno premoženje se razgrablja tako, da lahko govorimo o »kleptokraciji« (Giulio Sapelli), razširjajo se privilegiji itd.

Družbeno nadzorstvo pa ni kos problematiki, ki bi jo moralo reševati, zaradi česar »merila moderne pravičnosti« sploh ne prihajajo do izraza, morda tudi zaradi tega, ker so v najpomembnejše »zadeve« vedno vpleteni »nedosegljivi« ali »težko dosegljivi«, zaradi česar veliko pojavov ostaja prikritih in kot pravijo marsikdaj tudi zaradi strankarskih interesov. Ker je slovenska družba v krizi, se lahko vprašamo, v kakšni vlogi sta potem kriminologija in kriminalna politika. Ali po svojih prizadevanjih skušata reševati družbeno problematiko in predvsem katero? Pri odgovorih na ta vprašanja bi *morali ločevati* teorijo od prakse, znanje od ukrepanja in voljo od zmogljivosti. Na splošno vse skupaj ne sledi teži problematike. Ker konceptualno ni ustreznih izhodišč, tudi ni akcije, in čeprav so poskusi v teh smereh, so pogosto preveč spolitizirani, da bi bili lahko motivacija za ustrezno odzivanje, poleg tega pa se zlasti zaradi družbene ranljivosti ustvarja preveč konfliktov, zaradi česar so ustrezne sile premalo integrirane, hkrati pa bi tudi disciplina, ki »producira« znanje, morala postajati bolj ustvarjalna, inventivna in produktivna predvsem na tistih področjih, ki so za slovensko družbo najpomembnejša v danem trenutku.

Toda zato je treba imeti neko »politiko«, ki je ne oblikuje znanost, ampak nekdo drug, ki je odgovoren za akcijo.

Kriminologija naj predvsem odpira dileme in kot je rekel Christie, družbi naj

⁸ Sellin, v navedbi Kanduč, str. 4

ponuja zrcalo, da se gleda vanj in popravlja svoj obraz. Kriminologija naj morda pripravlja le ukrepe, ki naj jih uporablja kdo drug pri zatiranju odklonov. Toda, kaže se, da imamo hkrati z družbeno krizo tudi krizo kriminalne politike, ki se preveč kaže kot dnevna politika brez prihodnosti. Najustreznejše bi bilo, če kriminaliteti ne bi dopuščali, da bi se dogajala, toda ker je takšna, kakršna je, jo moramo procesirati⁹ in še to dokaj zdesetkano.

Kriminologija kot razkošje ali potreba

V sodobni kriminologiji je nastalo veliko smeri in pogledov, ki na pomembna vprašanja družbenih procesov, ureditve odklonskosti, vplivanja norm in kriminalnega sveta ter odzivanja nanj gledajo različno in marsikdaj ne brez ideološkosti. Naša kriminologija pa še ni prišla do tega, da bi bila razcepljena zaradi tokov v njej sami niti ne zaradi svoje vključenosti v družbeno skupnost. Kljub svoji umeščenosti v problematiziranje odklonskosti je še dokaj na svetovni obrobni in relativno uniforma, toda hkrati se je dokaj pravočasno prilagajala dogajanjem, kriminologiji dela sveta, ki v njej prednjači. Tudi drugod namreč spoznavajo, da je njihova »kriminološka misel«⁹ amerikanizirana in preveč pod vplivi znanja iz tujine, na kar opozarja že razširjenost kriminološke teoretizacije.

Za »našo«⁹ kriminologijo lahko rečemo, da je vendar veliko prispevala k humanizmu pri obravnavanju odklonskosti in njenih povzročiteljev, pri odpiranju dileme kriminalnemu svetu na Slovenskem, pri kritičnih pogledih na družbene procese in tokove, ki se hipotetično navezujejo na odklonskost, pri načenjanju dialoga med teorijo in prakso in predvsem na vzgojno-pedagoškem področju ne le v ustreznih izobraževalnih ustanovah, marveč tudi v splošni javnosti in v publicistiki in ne nazadnje tudi s svetovanjem in lastno ustvarjalnostjo. Vanjo pa ne gre uvrščati samo tistega, kar je nastalo s formalnim financiranjem raziskovanja, marveč vse, kar je bilo ustvarjeno in pomeni »kriminološko znanje«⁹ na Slovenskem.

Če je torej »znanje moč samo po sebi«, pa je ta moč stroke gotovo omejevana z uporabnostjo v praksi in koristnostjo v družbi. Tu pa nastaja nezaželen entropija, čeprav kriminologija kot disciplina ne more biti odgovorna za stanje v družbi in čeprav naš položaj še tako dramatiziramo. Ne glede na to da znanje o kriminalu vedno nastaja za tistim, kar se dejansko v družbi dogaja, pa bi vendarle lahko rekli, da je kriminologija – znanost na dolgi rok, ki ga je vendarle treba tematizirati v okviru njene uporabnosti v »politiki«⁹ upravljanja odklonskosti, pri čemer v Sloveniji še nismo prišli »na zeleno vejo«. In če glede na to kriminologija ni dovolj uporabljena, postaja predvsem sama sebi namen. To pa je »razkošje«, na katero opozarjajo povsod, kjer so tudi s »kriminalno politiko«⁹ v krizi, in ne le v družbeni skupnosti in njeni moralnosti. Prav tako ne gre prezreti, da se kriminologija bolj ukvarja z odklonskostjo spodnjih družbenih plasti kot z drugimi, kakor tudi ne očitkov o njenem maskulinističnem šovinizmu, zaradi česar se je tudi v njej razvila feministična smer, ki zahteva primerno rekonceptualizacijo zlasti etoloških teorij. Ali zaradi tega kriminologijo prava prihodnost še čaka, zlasti če sprejmemo hipotezo, da je glede na pravkar povedano do zdaj neustrezno in pomanjkljivo pojasnjevala odklonskost velikih ali pomembnih delov človeštva?

Rokopis končan 24. julija 1994.

⁹ Jager, str. 301.

LITERATURA:

- HORVATIĆ, Željko (1981): *Elementarna kriminologija*, Rijeka, 162 strani
- HOUF, M., Hinzmann: *Geschichte der Kriminologie*, *Kriminalistik*, 1988, 12, str. 663–666; 1989, 1, str. 25–28; 1989, 1, str. 25–28; 1989, 2, str. 101–104; 1989, 3, str. 157–161
- IGNJATOVIĆ, Djordje (1992): *Kriminologija*, Beograd, 244 strani
- JAGER, Joachim (1994): *Krise der Kriminalpolitik*, *Kriminalistik*, 5, str. 298–302
- KANDUĆ, Zoran (1994): *Radikalna kriminologija: nova, kritična ali marksistična*, *Revija za kriminalistiku in kriminologiju*, 45, 1994, 1, str. 3–18
- KONSTANTINOVIĆ-VILIĆ, NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ (1992): *Osnovi kriminologije*, Niš, 157 strani
- MILUTINOVIĆ, Milan (1984): *Kriminalna politika*, Beograd, 484 strani
- SINGER, Mladen (1994): *Kriminologija*, Zagreb, 739 strani
- ŠAKIĆ, Vlado (1991): *Pregled važnijih teorija kriminalnog ponašanja*, *Penološke teme*, 6, 1991, 1–4, str. 1–46